

ΘΕΟΦΑΝΗ ΚΑΡΑΓΩΡΓΟΥ

**ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ
ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΥΘΥΝΗΣ
ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ**

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ

Περίληψη

Κεφάλαιο 1

- 1.1. Κοινωνική Ευθύνη στον προϊστορικό και ιστορικό μεσογειακό χώρο
- 1.2. Η αρχαία Ελλάδα
- 1.3. Το Ρωμαϊκό κράτος και ο Χριστιανισμός
- 1.4. Μεσαίωνας
- 1.5. Εμποροκρατία (1500-1750 μ.Χ.)
- 1.6. Η Βιομηχανική Επανάσταση (1750 μ.Χ.-1850 μ.Χ.) και η ενδιάμεση εποχή μέχρι το 1930
- 1.7. Η μεγάλη οικονομική ύφεση και ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος (1930-1945)
- 1.8. Η σημερινή εποχή

Κεφάλαιο 2

- 2.1. Έννοια της Λογιστικής Κοινωνικής Ευθύνης των Επιχειρήσεων

Κεφάλαιο 3

- 3.1. Έννοια και περιεχόμενο της Λ.Κ.Ε.Ε.
- 3.2. Περιοχές κάλυψης της Λ.Κ.Ε.Ε.

Κεφάλαιο 4

- 4.1. Γενική σύνοψη

Βιβλιογραφία

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εργασία αυτή έχει ως στόχο να διερευνήσει την ιστορική εξέλιξη της Κοινωνικής Ευθύνης. Ως Κοινωνική Ευθύνη νοείται εδώ η ευαισθησία και το ενδιαφέρον που μπορεί ή πρέπει να δείξει κανείς για το κοινωνικό σύνολο, είτε αυτός είναι το κράτος, είτε ιδιώτες, οργανισμοί, άλλα κοινωνικά σύνολα κλπ. Η έρευνα αρχίζει από τον αρχαιοελληνικό και τον ευρύτερο μεσογειακό χώρο της τότε εποχής (Αιγύπτιοι, Εβραίοι, Βαβυλώνιοι κλπ.) και περνάει κατόπι στη Ρωμαϊκή Εποχή, στο Μεσαίωνα, έπειτα στην Αναγέννηση, στη Βιομηχανική Επανάσταση και καταλήγει στους νεώτερους χρόνους μέχρι την πρόσφατη μεταπολεμική περίοδο.

Στην ιστορική της διαδρομή, η Κοινωνική Ευθύνη πήρε δύο βασικές μορφές, την ειδική και τη γενική έννοια - μορφή, με κύριο ενσάρκωτή της πρώτης την επιχείρηση και της δεύτερης το κράτος. Η γενική μορφή υπήρξε εντονότερη σε όλη την ιστορική της διαδρομή, ενώ η ειδική μόνο στους νεώτερους χρόνους απέκτησε αξιόλογη ένταση και μάλιστα και αναγκαιότητα άσκησής της.

Τέλος, μια άλλη βασική διαπίστωση είναι ότι η Κοινωνική Ευθύνη δείχνει ιστορικά μια στενή μεταλλαγή στις ειδικότερες και επιμέρους πρακτικές της μορφές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1. Κοινωνική Ευθύνη στον προϊστορικό και ιστορικό μεσογειακό χώρο

Η ιδέα της Κοινωνικής Ευθύνης (Κ.Ε.) διαδραμάτισε και διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των αντιλήψεων - απόψεων όλων σχεδόν των κοινωνιών.

Η Κ.Ε. μπορεί να εκδηλωθεί με γενική μορφή, που καλύπτει το σύνολο των δραστηριοτήτων οι οποίες έχουν κοινωνικές επιπτώσεις, και με ειδική μορφή που αναφέρεται στην επιχειρηματική Κ.Ε.

Οι πρώτες οργανωμένες κοινωνίες, που χάνονται μέσα στην ομίχλη των προϊστορικών χρόνων, είναι αυτές που αναπτύχθηκε οι μεσογειακοί λαοί – Αιγύπτιοι, Ασσυροβαβυλώνιοι, Εβραίοι και Φοίνικες. Η Κ.Ε. που υπάρχει στις κοινωνίες αυτές εμφανίζεται βασικά με τη γενική της μορφή. Υπάρχουν και μορφές Κ.Ε. με ειδική μορφή, αλλά ο διαχωρισμός στις μορφές αυτές είναι συχνά δύσκολος, επειδή το πρόσωπο που τις ασκεί ανήκει στην άρχουσα τάξη. Έτσι έχουμε π.χ. πολλούς Φαραώ και άλλους υποδεέστερους του Φαραώ άρχοντες στην Αίγυπτο – κυρίως όλους τους Φαραώ – να μαζεύουν στην αυλή τους ανθρώπους της επιστήμης, της τέχνης, των γραμμάτων κλπ. και να χρηματοδοτούν την καλλιέργεια των αντίστοιχων αντικειμένων τους. Είναι δύσκολο να πει κανείς ότι αυτή η Κ.Ε. έχει ειδική ή γενική μορφή το γεγονός όμως αυτό συναντάται αργότερα (πολύ αργότερα, στον Μεσαίωνα και μετέπειτα, αλλά και πιο μπροστά κάπως, στη Ρωμαϊκή Εποχή) σε μεγάλο βαθμό (π.χ. στις αυλές των πριγκίπων, των φεουδαρχών, των αρχόντων κλπ.), πράγμα που προσδίδει στην Κ.Ε. τη μορφή της ειδικής έννοιας.

Στον προ- και ιστορικό μεσογειακό χώρο η Κ.Ε. κατά βάση με την ευρεία της έννοια, και ειδικότερα η “κρατική”, αναπτύσσεται αρκετά. Στην Αίγυπτο π.χ. το κράτος δραστηριοποιείται “κοινωνικά” με αξιόλογη ένταση για έργα υποδομής στον Νείλο, για αντιπλημμυρικά έργα, για τη δημόσια υγεία, για τις πρωτοεμφανιζόμενες “επιστήμες”, για την εκπαίδευση κλπ.

Στην Ασσυροβαβυλωνία, η Κ.Ε. εξαπλώνεται μέχρι ακόμη και τη “σωστή” αποπληρωμή των χρεών προς τους πλούσιους άρχοντες εκ μέρους των φτωχών χωρικών. Υπάρχουν ρυθμίσεις κατά της εκμετάλλευσης και της αισχροκέρδειας, υπέρ του εμπορίου ή για τη “δίκαιη” διαμόρφωση των τιμών των αγαθών “λαϊκής κατανάλωσης”.

1.2. Η αρχαία Ελλάδα

Στην αρχαία Ελλάδα η Κ.Ε. εμφανίζεται περνώντας τώρα από τους μεσογειακούς λαούς στην αρχαία Ελλάδα. Συναντάμε εδώ συνεκτικότερες μορφές Κ.Ε. και μάλιστα τόσο με τη στενή όσο και με την ευρεία έννοια. Έτσι η Κ.Ε. εκδηλωνόταν με διάφορες μορφές, όπως ήταν:

α) Η διοργάνωση θεατρικών παραστάσεων τις οποίες μπορούσαν να παρακολουθούν δωρεάν οι πολίτες. Οι παραστάσεις αυτές ήταν θεσμός της πολιτείας και η διοργάνωσή τους γινόταν με την επίβλεψη του επώνυμου άρχοντα. Ο πλούσιος εκείνος που αναλάμβανε τα έξοδα του “χορού” ονομαζόταν χορηγός. Θεσμό αποτελούσε και η καταβολή από το κράτος στους άπορους πολίτες του απαραίτητου για την παρακολούθηση των παραστάσεων ποσού, γνωστού και ως “θεωρικά”.

β) Η υποχρέωση που είχαν οι πλούσιοι Αθηναίοι επιχειρηματίες να εξοπλίζουν τόσο τους εαυτούς τους όσο και τους συμπολεμιστές τους (“υπηρέτες” κλπ.), αλλά και ολόκληρες φάλαγγες ή τμήματα του Αθηναϊκού στρατού.

γ) Η γνωστή “Σισιάχεια” του Σόλωνα ήταν επίσης μια άλλη μορφή Κ.Ε., αφού το ίδιο το Αθηναϊκό κράτος αναλάμβανε να βοηθήσει τους φτωχούς πολίτες του, επιδεικνύοντας έτσι ιδιαίτερη κοινωνική ευαισθησία.

Ως ιδέα εξάλλου η Κ.Ε. υποκρύπτεται τόσο στη φιλοσοφική σκέψη των αρχαίων Ελλήνων στοχαστών όσο και στη θρησκευτική και πολιτειολογική θεώρηση των αρχαίων Ελλήνων. Ο Πλάτων π.χ. στην “Πολιτεία” μιλάει για τον καλό κυβερνήτη και ευρύτερα για έναν “καλό και αγαθό άνδρα” και ακόμα και για μια κοινοκτημοσύνη, από την οποία δεν εξαιρούνται ούτε οι γυναίκες και τα παιδιά. Ο Αριστοτέλης στήνει μια ιδεώδη πολιτεία, όπου κανένας πολίτης δεν λειτουργεί ως μεμονωμένο άτομο, αλλά όλοι μαζί ως σύνολο. Αλλά και η θρησκευτική και πολιτειολογική αντίληψη των αρχαίων Ελλήνων υποκρύπτουν έντονα την ιδέα της Κ.Ε. Παραδείγματα εδώ είναι οι περίφημες “αμφικτυονίες”, η κατάπαυση των πολεμικών δραστηριοτήτων κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών αγώνων, οι χρησμοί, αλλά και το ίδιο το μαντείο των Δελφών ως θρησκευτικός θεσμός κ.ά.

Δυστυχώς η κοινωνική όσο και η πολιτική κατάσταση που επικρατούσε τότε δεν κράτησε μακροχρόνια, γιατί και στην Ελλάδα, όπως και σε άλλες κοινωνίες που πέτυχαν μια θέση οικονομικής και πολιτιστικής ηγεμονίας, ήταν αναπόφευκτη η συνέπεια της ένοπλης σύγκρουσης των συμφερόντων, ώστε να επέλθει τελικά η κατάρρευση και να δημιουργηθεί στη θέση της μια νέα δύναμη. Αυτή ήταν το Ρωμαϊκό κράτος.

1.3. Το Ρωμαϊκό κράτος και ο Χριστιανισμός

Η αρχαία Ρώμη είχε δύο χαρακτηριστικές τάξεις ανθρώπων: τους πατρικούς και τους πληβείους. Οι πατρίκιοι ήταν πλούσιοι Ρωμαίοι πολίτες, ενώ οι πληβείοι στερούνταν πολιτικών δικαιωμάτων και αποκλείονταν από τη στρατιωτική ζωή.

Η επικοινωνία με τους άλλους λαούς έφερε σ' επαφή διάφορα νομικά συστήματα που δημιούργησαν ενδιαφέρον για τα προβλήματα των σχέσεων. Το *Jus gentium* ήταν το σώμα όλων εκείνων των νόμων, οι οποίοι ήταν όμοιοι με τα διάφορα έθνη και δημιουργήθηκαν από αυτή την ανάγκη της ιστορικής ε-

ξέλιξης. Αυτός ο κώδικας νόμων επηρεάζει μέχρι και σήμερα τις δυτικές κοινωνίες.

Η Ρώμη κατασκεύασε πολυάριθμους δρόμους και λιμάνια, που διευκόλυναν το εμπόριο, και κατασκεύασε μεγάλα υδραγωγεία και αρδευτικά κανάλια για το πότισμα των καλλιεργειών. Στην πρώτη περίοδο της Ρωμαϊκής ιστορίας σχηματίστηκε ένα οικονομικό πλεόνασμα, ενώ οι κατώτερες τάξεις απέκτησαν πλήρη πολιτικά δικαιώματα και μπορούσαν να συμμετέχουν στη λήψη των σημαντικότερων πολιτικών αποφάσεων¹ είχαν δε τη δυνατότητα ν' ανέβουν ως τα ύψιστα αξιώματα της πολιτείας¹.

Στη δεύτερη περίοδο οι Ρωμαίοι έδωσαν μεγαλύτερη προσοχή στις τέχνες και τα γράμματα. Η γη όμως συγκεντρώθηκε σε μεγάλες ιδιοκτησίες, τα «λατιφούντια» (μεγάλα κτήματα των πατρικίων), που οι κύριοί τους ζούσαν με πολυτέλεια στις πόλεις, ενώ οι καλλιεργητές τους έπαιρναν για την εργασία τους τόσο λίγα, ώστε δεν είχαν κίνητρο για να αυξήσουν την παραγωγή τους, με αποτέλεσμα οι κοινωνικές αναταραχές να γίνονται όλο και πιο έντονες στα αστικά συγκροτήματα, καθώς ελαττωνόταν η απασχόληση. Ακόμη και η πολιτική του «άρτου και θεαμάτων», που εφαρμοζόταν για να ξεχνιέται και να κάθεται ήσυχος ο λαός, αποδείχθηκε προσωρινό και ατελέσφορο μέτρο².

Ο Χριστιανισμός, από τα πρώτα κιόλας χρόνια της εμφάνισής του, ήρθε σ' επαφή με τον Ελληνισμό. Σ' αυτό βοήθησαν οι κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου, αλλά και η ενοποίηση του αρχαίου κόσμου κάτω από τη διοίκηση της Ρώμης. Ο Χριστιανισμός χρειαζόταν ένα μέσο έκφρασης και η ελληνική φιλοσοφία με την ελληνική γλώσσα διευκόλυναν την εξάπλωσή του. Ο Χριστιανισμός, απευθυνόμενος προς τους εργαζομένους της εποχής του, κήρυξε για πρώτη φορά την αξία της σωματικής και πνευματικής εργασίας. Το απελευθερωτικό κήρυγμα που άρχισε με τον Απόστολο Παύλο προσέλκυε όσους στέναζαν κάτω από το βαρύ ρωμαϊκό ζυγό, ώστε η εκκλησία να έχει μια σημαντική επιρροή στη διαμόρφωση της ιδέας της κοινωνικής ευθύνης κατά το Μεσαίωνα.

1.4. Μεσαίωνας

Τα ουσιαστικά χαρακτηριστικά της μεσαιωνικής κοινωνίας, τα οποία αφορούσαν την κατανομή και τη ρύθμιση της ιδιοκτησίας, ήταν τα ίδια με εκείνα της τελευταίας περιόδου της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Η μεσαιωνική κοινωνία διαιρείται σε δύο τάξεις, στους άρχοντες και τους δουλοπάροικους. Όσοι ανήκαν στη δεύτερη τάξη δεν ήταν δούλοι, δεν ήταν όμως και ελεύθεροι να ε-

¹ Clough B. S. και Rapp T. A., *Ευρωπαϊκή Οικονομική Ιστορία, Α', Β'*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1979.

² Clough B. S. και Rapp T. A., *Ευρωπαϊκή Οικονομική Ιστορία, Α', Β'*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1979.

γκαταλείψουν τη γη τους, ούτε να λύσουν τα δεσμά τους. Αντίθετα, στην πρώτη τάξη οι κατώτεροι άρχοντες (ιππότες) όφειλαν πίστη σε κάποιον ανώτερο άρχοντα, βαρώνο ή κόμη, ενώ αυτοί όφειλαν αφοσίωση στο βασιλιά. Οι ανώτερες τάξεις είχαν ορισμένες ευθύνες για τους δουλοπάροικους σε εποχές φτωχής σοδειάς, επιδημίας και πολέμου. Το παραπάνω σύστημα ήταν το φεουδαρχικό, δηλαδή ένα σύστημα όπου όλα τα μέλη της κοινωνίας είχαν υποχρεώσεις σε κάποιον ανώτερο, ώσπου διαδοχικά έφθαναν στον άρχοντα που είχε την ανώτατη εξουσία.

Μετά την πτώση της Ρώμης η εκκλησία ήταν ο άρχων, ο ιδιοκτήτης της γης, με τη μεγαλύτερη ιδιοκτησία, σε τέτοιο σημείο ώστε να είναι ο μεγαλύτερος φεουδάρχης, με δογματική όμως ενότητα, η οποία έδινε σ' αυτήν παγκόσμια δύναμη.

Η εκκλησία στην αρχή δεν εμπιστευόταν το επιχειρηματικό σύστημα και περιφρονούσε τους εμπόρους. Η εχθρότητα αυτή βασιζόταν στην πίστη ότι το εμπόριο ενθάρρυνε το προσωπικό συμφέρον και απομάκρυνε τους ανθρώπους από το θεό, όπως διακήρυττε ο άγιος Αυγουστίνος. Ο άγιος Θωμάς ο Ακινάτης αναγνώριζε ότι ο πλούτος του έθνους θα μπορούσε να αυξηθεί μέσω του εμπορίου και προσπάθησε να αιτιολογήσει την οικονομική θεωρία της εκκλησίας, ισχυριζόμενος ότι τα κέρδη ήταν νόμιμα μόνον όταν εξυπηρετούσαν το γενικό καλό. Ακόμη προαισθανόταν ότι η εισαγωγή νέων εμπορευμάτων θα μπορούσε να επηρεάσει τα ήθη των ανθρώπων και οι έμποροι θα μπορούσαν να καταφύγουν σε πολλές αχρειότητες. Παρ' όλα αυτά, η πρόοδος του εμπορίου ήταν τόσο γρήγορη ώστε η εκκλησία χρειάστηκε να υποχωρήσει από την αρχική της θέση.

Ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της αστικής κοινωνίας της προβιομηχανικής Ευρώπης ήταν η τάση για ίδρυση ενώσεων, μια τάση που γίνεται ολοένα και πιο έκδηλη από τα τέλη του 12ου αιώνα, ενώ κατά τους προηγούμενους αιώνες οι άνθρωποι επιδίωκαν την προστασία και τη διασφάλιση των δικών τους συμφερόντων, μέσω μιας σχέσης υποτέλειας στους άρχοντες. Με την εμφάνιση των αστικών κοινωνιών, η διασφάλιση των προσωπικών συμφερόντων επιδιώκεται μέσω της δημιουργικής ένωσης και της συμμετοχής με ίσους όρους σ' αυτή. Οι ενώσεις αυτές ήταν οι γνωστές μας περίφημες "συντεχνίες", που υπήρξαν οι πρόδρομοι των σημερινών συνδικάτων.

Ανάμεσα στα διάφορα καθήκοντα των συντεχνιών συγκαταλέγονταν συνήθως και η συλλογική διοργάνωση των θρησκευτικών τελετών, οι εκδηλώσεις αγαθοεργίας και η αλληλοβοήθεια. Οι συντεχνίες ουσιαστικά διαδραμάτιζαν ένα σημαντικό ρόλο παροχής κοινωνικής υποστήριξης στα μέλη τους και εκπαίδευσης στα παιδιά των τελευταίων, καθώς επίσης θέσπισης και εφαρμογής ποιοτικών ελέγχων στην παραγωγή.

Δεδομένου του χαμηλού εισοδήματος, η πλειοψηφία του πληθυσμού δύσκολα μπορούσε να ικανοποιήσει τις ανάγκες της για φαγητό, στέγη και ένδυση. Μια σειρά από άλλες ανάγκες, ειδικότερα για ιατρικές υπηρεσίες και εκπαίδευση, ενώ θεωρούνταν σημαντικές, δεν μπορούσαν να ικανοποιηθούν,

γιατί οι άνθρωποι δεν είχαν το αναγκαίο εισόδημα για να το μετατρέψουν σε ενεργό ζήτηση.

Οι περιπτώσεις αυτές δείχνουν ότι σ' όλα τα μέρη της Ευρώπης, οι δημόσιες αρχές είχαν συνειδητοποιήσει πόσο σημαντική ήταν η ύπαρξη εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού για την οικονομική πρόοδο και την κοινωνική ευθύνη. Η κοινωνική αναταραχή όμως που επικρατούσε, κατέληξε εντέλει σε εσωτερική παρακμή μέσα στην εκκλησία, με αποτέλεσμα αυτή να παραχωρήσει τη θέση της πλέον σ' ένα νέο δόγμα που εκθείαζε τους εμπόρους και ήταν σταθμός για την εμποροκρατία.

1.5. Εμποροκρατία (1500-1750 μ.Χ.)

Η εμπορική περίοδος καλύπτει περίπου τρεις αιώνες πολιτικής και κοινωνικής φιλοσοφίας που χαρακτηρίζεται από ένα σύνολο κανόνων προς τις κυβερνήσεις.

Οι υπερβολές του παπικού κλήρου και ο άτεγκτος σχολαστικισμός και δογματισμός της εκκλησίας, που εμπόδιζε την πρόοδο στην ανθρώπινη ζωή, έστρεψαν τον άνθρωπο προς τα φυσικά, κοινωνικά και πολιτικά ενδιαφέροντα και τον απομάκρυναν από τη θρησκεία και τη σχολαστική φιλοσοφία. Η αλλαγή στις θρησκευτικές, κοινωνικές και οικονομικές φιλοσοφίες συνοδευόταν από μια αλλαγή στην πολιτική δομή. Με το "σπάσιμο" της κυριαρχίας της Ρωμαϊκής Καθολικής εκκλησίας, τα εμφανιζόμενα εθνικά κράτη, όπως η Γαλλία, η Αγγλία και η Πρωσσία, άρχισαν να διατυπώνουν κάποιες στρατηγικές για να αποκτήσουν διεθνή δύναμη.

Συνειδητοποιώντας ότι η εθνική τους δύναμη εξαρτιώνταν από την εμπορική ανάπτυξη και τη βιομηχανική παραγωγή, τα εθνικά κράτη ενθάρρυναν την εμπορική και βιομηχανική ανάπτυξη. Αν και το εμπόριο και η βιομηχανία υποστηρίχθηκαν από τα εθνικά κράτη, οι εργασίες έπρεπε να γίνονται με βάση το εθνικό συμφέρον.

Επειδή οι συνθήκες εργασίας ήταν πολύ δύσκολες, το λιγότερο που μπορεί να πει κανείς για το μέσο εργάτη είναι ότι ζούσε μέσα στην εξαθλίωση. Ένας κατάλογος ατυχημάτων, όπως λιμοί, επιδημίες πανώλης, πόλεμοι, φόροι, ανεπαρκείς ευκαιρίες απασχόλησης και πολιτικά και θρησκευτικά πάθη έκαναν τη ζωή ανυπόφορη.

Οι κυβερνήσεις και οι αρχές γνώριζαν πολύ καλά την κατάσταση αυτή, καθώς επίσης και ότι η απώλεια ικανών τεχνιτών είχε άσχημες συνέπειες για την οικονομία. Η έκδοση διαταγμάτων που απαγόρευαν την αποδημία των εξειδικευμένων τεχνιτών ήταν αρκετά συνηθισμένο φαινόμενο στο 16ο και 17ο αιώνα. Η διάδοση των νέων τεχνολογικών εξελίξεων οφειλόταν κατά κύριο λόγο στη μετανάστευση εξειδικευμένων τεχνιτών, μετανάστευση όμως προς την οποία εναντιώνονταν τα κράτη, ιδιαίτερα όταν διακυβεύονταν οικονομικά συμφέροντα.

Όταν ο Κόλμπερτ αποφάσισε να εγκαταστήσει βιομηχανίες σιδήρου πάνω στα σουηδικά πρότυπα ήταν γενναιόδωρος ως προς την παροχή προνομίων, γης και τίτλων, αλλά πολλές φορές υπήρξαν περιπτώσεις μαστόρων που κυριολεκτικά απήχθησαν. Για να υπάρχει ικανοποιητική προσφορά εργασίας, απαγόρευσε τη μετανάστευση ειδικευμένων Γάλλων εργατών και έκανε σοβαρή προπαγάνδα κατά της επαιτείας, της παρασιτικής φιλανθρωπίας και γενικά της ραθυμίας. Ακόμη, για να ενισχύσει τη βιομηχανική παραγωγή έδωσε επιδοτήσεις στις βιομηχανίες. Δυστυχώς για τη Γαλλία, οι προσπάθειες του Κόλμπερτ να αναπτύξει την εθνική της οικονομία δεν στέφθηκαν από αναμφισβήτητη επιτυχία, αφού το μέλλον της γαλλικής οικονομίας βρισκόταν περισσότερο στην παραγωγή παρά στην ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου.

Ο μεγαλύτερος επικριτής του εμποροκρατικού συστήματος στην Αγγλία ήταν ο Άνταμ Σμιθ, του οποίου ο "Πλούτος των εθνών" αποτέλεσε το πραγματικό ορόσημο μεταξύ της θεωρίας του μερκαντισμού και της θεωρίας της ελεύθερης οικονομίας. Ο Σμιθ επέκρινε όλα τα δόγματα του παραδοσιακού μερκαντισμού και της συσσώρευσης πολύτιμων μετάλλων (Πορτογαλία, Ισπανία). Πίστευε ότι ο πλούτος ενός έθνους πρέπει να μετριέται με το απόθεμα αγαθών που έχει το έθνος στη διάθεσή του και ότι το απόθεμα αυτό εξαρτάται από τα αγαθά και τις υπηρεσίες που μπορεί να δημιουργήσει ή να αποκτήσει με το εμπόριο των αγαθών που έχει παράγει. Πίστευε ακόμη ότι το απόθεμα αγαθών μπορεί να αυξηθεί, αν υπάρξει μεγαλύτερος καταμερισμός εργασίας μεταξύ των παραγωγών.

Σ' αυτή την εμπορική περίοδο διαλύθηκε το φεουδαρχικό σύστημα, αναγνωρίστηκε το κέρδος και ο τόκος, τονώθηκε το εμπόριο και η βιομηχανία με την ανάπτυξη του εξωτερικού εμπορίου και υποστηρίχθηκε η ελεύθερη συναλλαγή έτσι ο μερκαντισμός προετοίμασε το δρόμο στη βιομηχανική επανάσταση.

1.6. Η Βιομηχανική Επανάσταση (1750 μ.Χ.-1850 μ.Χ.) και η ενδιάμεση εποχή μέχρι το 1930

Στο διάστημα μεταξύ 1750 και 1850 μια πρωτοφανής και ανυπολόγιστης σημασίας επανάσταση άλλαξε τη μορφή της Αγγλίας και του άλλου δυτικοευρωπαϊκού χώρου. Από τότε ο κόσμος δεν ήταν πια ο ίδιος. Η Βιομηχανική Επανάσταση άνοιξε τις πύλες ενός νέου κόσμου, αρχικά με νέες ανεκμετάλλευτες πηγές ενέργειας, όπως το κάρβουνο, το πετρέλαιο, ο ηλεκτρισμός και πολύ αργότερα, στις μέρες μας, η ατομική ενέργεια. Από την Αγγλία η Βιομηχανική Επανάσταση γρήγορα εξαπλώθηκε στην υπόλοιπη Ευρώπη. Επιπλέον στο τεχνικό πεδίο δεν στηρίχθηκε μόνο στις πηγές ενέργειας που προαναφέραμε, αλλά και στις ποικίλες εφευρέσεις (κυρίως τεχνολογικές) που ώθησαν τα πράγματα ακόμη περισσότερο προς τα εμπρός.

Η καθιέρωση επίσης νέων μεθόδων μεταφοράς, επικοινωνίας και διανομής καθώς και η ανάπτυξη της βιομηχανίας κεφαλαιουχικού εξοπλισμού και ο

μερικός εκμηχανισμός της γεωργίας, δημιούργησαν την ανάγκη για τεράστιες επενδύσεις κεφαλαίου. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, η ατομική μορφή επιχείρησης δεν επαρκούσε για να ανταποκριθεί στις καινούργιες ανάγκες. Έτσι έγινε αναγκαία η ένωση πολλών προσώπων για να δημιουργηθούν τα απαραίτητα κεφάλαια και να συγκεντρωθούν τα απαραίτητα τεχνολογικά αλλά και επιχειρηματικά ταλέντα³.

Η αναδιοργάνωση των εργατών άρχισε στα μέσα του αιώνα αυτού. Στην Αγγλία ιδρύθηκε το 1851 η Συνασπισμένη Ένωση Μηχανικών που αποτέλεσε πρότυπο για τις σύγχρονες εργατικές ενώσεις⁴. Κατά το τέλος του αιώνα οι ευρωπαϊκές ενώσεις άρχισαν να αναπτύσσονται, καθώς οι τοπικές οργανώσεις τεχνιτών έδωσαν τη θέση τους στην πλατιά αντιπροσώπευση των βιομηχανικών εργατών στα εργατικά συνδικάτα. Τα εργατικά συνδικάτα απέκτησαν με την πάροδο του χρόνου πρόσθετη δύναμη, καθώς οργανώθηκαν σε εθνικές συνομοσπονδίες. Τα συμβούλιά τους είχαν πολιτική επιρροή και μπορούσαν να υποκινήσουν γενικές απεργίες. Ακόμη και η συντηρητική Καθολική εκκλησία αναγνώρισε τη νομιμότητα του εργατικού κινήματος και συνέστησε μεγαλύτερη προσοχή στα προβλήματα της κοινωνικής ευημερίας και δικαιοσύνης. Κατά το 1880 σε διάφορες τοπικές κυβερνήσεις αναπτύχθηκαν εθνικά προγράμματα για τη συνολική κοινωνική πρόνοια. Τα προγράμματα αυτά αποτέλεσαν τον πρόδρομο της παρέμβασης της πολιτείας στις σχέσεις εργοδότη - εργαζομένου για την ιδεώδη κοινωνική ευθύνη που αναπτύχθηκε στην περίοδο μεταξύ 1930 και δευτέρου παγκοσμίου πολέμου (1945).

Εντούτοις πιο μπροστά και συγκεκριμένα στη δεκαετία του 1880 και μετέπειτα καθιερώνεται το οκτάωρο, ελέγχεται η εργασία ανηλίκων, απαγορεύεται η αυθαίρετη απόλυση εγκύων γυναικών, εισάγεται η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και συνταξιοδότηση, αναγνωρίζονται συνδικαλιστικά δικαιώματα και ένα σωρό άλλα. Η Κ.Ε. βρίσκει τώρα έκφραση ακόμη και στις μεμονωμένες επιχειρήσεις, όπου παρατηρούνται π.χ. πρόσθετες παροχές, συμμετοχή στα κέρδη, παροχή εργατικής στέγης κ.ά.

Αναπτύσσεται επίσης στο ευρύτερο επιχειρηματικό πεδίο, ιδιωτικό αλλά και κρατικό, η συμμετοχή των εργαζομένων στη διοίκηση των επιχειρήσεων, θεσμός ο οποίος πήρε (ιδίως μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο) ευρύτατες διαστάσεις. Χωρίς να είναι ο κυριότερος, είναι πάντως ένας από τους πιο λαμπρούς ενσαρκωτές της ιδέας της Κ.Ε. στο εργοδοτικό (κρατικό και ιδιωτικό) και στο εργατικό πεδίο.

³ Clough B. S. και Rapp T. A., *Ευρωπαϊκή Οικονομική Ιστορία, Α', Β'*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1979.

⁴ Toma E., *Ευρωπαϊκή Οικονομική Ιστορία, II*, μετάφραση Μ. Π. Χατζηπροκοπίου, Gutenberg, Αθήνα 1978.

1.7. Η μεγάλη οικονομική ύφεση και ο Β΄ παγκόσμιος πόλεμος (1930 - 1945)

Μετά τον χρηματιστηριακό πανικό του 1929 άρχισε βαθμιαία η κρίση της δεκαετίας του 1930. Οι οικονομικές και κοινωνικές δυσκολίες κατά τη διάρκεια αυτής της δεκαετίας ήταν τόσο σοβαρές ώστε η κρίση δικαιολογημένα χαρακτηρίστηκε ως "η μεγάλη κρίση". Αυτή αποκάλυψε την αδυναμία του δυτικού κόσμου να οργανώσει την οικονομία του με τέτοιο τρόπο, ώστε να αποφεύγει τις ακραίες καταστάσεις. Έδωσε ένα κίνητρο για τη δημιουργία του "κράτους κοινωνικής ευθύνης", ότι δηλαδή το κράτος είναι υπεύθυνο για την καλή διαβίωση των πολιτών. Οι επιχειρήσεις απέτυχαν, οι γεωργοί καταστρέφονταν από τη μείωση των αγροτικών τιμών, η ανεργία έφθασε στα πιο υψηλά επίπεδα και αρκετές πόλεις παρέλυαν οικονομικά. Οι κυβερνήσεις δεν μπορούσαν να βασίζονται στην ελεύθερη λειτουργία του συστήματος για να κάνουν τις απαραίτητες μεταβολές σε μικρό χρονικό διάστημα. Η εμμονή στην παραδοσιακή άποψη ότι οι κυβερνήσεις δεν θα μπορούσαν να παρεμποδίσουν την επιχείρηση έγινε το κύριο εμπόδιο στην οικονομική ανάκαμψη. Τελικά, η επιχειρηματική κοινότητα ενεργοποιήθηκε προς μια αυτοδιαχείριση, ζητώντας την κυβερνητική βοήθεια. Τα πρώτα μέτρα πάρθηκαν από τον πρόεδρο Hoover, ενώ ο δημοκρατικός υποψήφιος και κατόπιν πρόεδρος F. Roosevelt υποστήριξε τη χρήση της κυβερνητικής παρέμβασης στην έκταση που ήταν αναγκαία για να αρχίσει και να επιτευχθεί η οικονομική ανάκαμψη.

Στις Η.Π.Α. δημιουργήθηκε το πολιτικό σώμα προστασίας του περιβάλλοντος και για την άμεση ανακούφιση των ανέργων. Ανάλογο ενδιαφέρον έδειξαν και οι κυβερνήσεις της Ευρώπης. Το ενδιαφέρον αυτό επικεντρώθηκε στην κοινωνική ασφάλεια, στην αποζημίωση των εργατών, στους νόμους για τους μισθούς και για το ωράριο καθώς και για άλλα κοινωνικά θέματα που σχετίζονταν άμεσα με την οικονομική και κοινωνική ανάκαμψη.

Ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος άλλαξε ολόκληρη την οικονομική και κοινωνική σκηνή. Η παραγωγή κατευθυνόταν όλο και περισσότερο προς τα στρατιωτικά είδη. Με κυβερνητικές εντολές, φορολογικές διατάξεις, με σταθεροποίηση των τιμών και με την καθοδήγηση των κυβερνητικών επενδύσεων καταρτίστηκαν ολόκληρα προγράμματα για τις ποσότητες και την ποιότητα των πραγμάτων που ήταν απαραίτητα για τη συνέχιση του πολέμου.

Τα γεγονότα της κρίσης και του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου δημιούργησαν την ανάγκη για μια αποτελεσματική και αμοιβαία σχέση σε θέματα κοινωνικής ευθύνης μεταξύ των επιχειρηματιών, της κυβέρνησης και των κοινωνικών ομάδων και με σκοπό να επεκταθούν στα μεταπολεμικά χρόνια.

1.8. Η σημερινή εποχή

Η οικονομική ανάπτυξη των δεκαετιών του 1950 και του 1960 επέτρεψε στην Ευρώπη να επιτύχει σημαντική πρόοδο σε πολλούς κοινωνικούς τομείς.

Η δυσμενής εξέλιξη της παγκόσμιας και της ευρωπαϊκής οικονομίας, καθώς και η αύξηση της ανεργίας μετά τις πετρελαϊκές κρίσεις της δεκαετίας του 1970 δημιούργησαν στη συνέχεια ένα κλίμα απαισιοδοξίας.

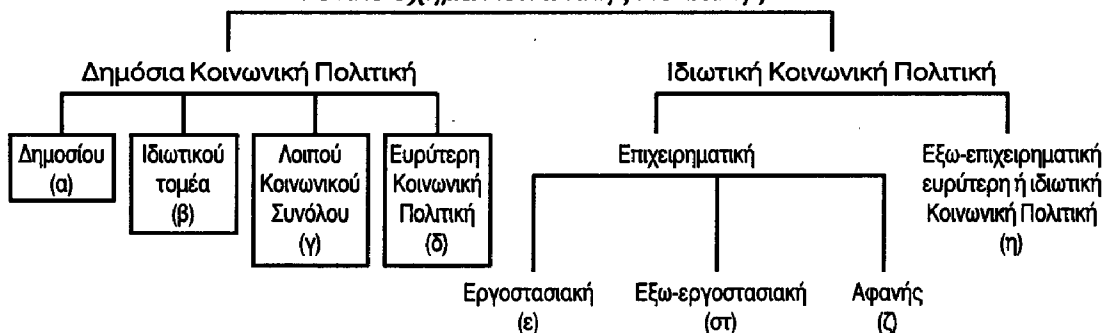
Ένας από τους στόχους της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, όπως καθορίζεται στο άρθρο 2 της συνθήκης της Ρώμης, είναι η αυξανόμενη άνοδος του βιοτικού επιπέδου. Ακόμη, με το άρθρο 117 της συνθήκης, τα κράτη μέλη αναγνωρίζουν την ανάγκη να προάγουν τη βελτίωση των συνθηκών ζωής και εργασίας ώστε να επιτευχθεί ισότητα μέσα στην πρόοδο.

Στο ευρύτερο πεδίο το σύγχρονο κράτος, ιδίως μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, γίνεται "κράτος ευημερίας". Η "κοινωνική πολιτική" φτάνει μέχρι τον τελευταίο πολίτη, ενώ η ανάπτυξη, η παιδεία, η υγεία, ακόμη η καταπολέμηση του πληθωρισμού ή το ευνοϊκό φορολογικό καθεστώς για τις αδύνατες επιχειρήσεις αποτελούν στόχους του σύγχρονου κράτους. Παράλληλα, δίπλα στην επιχείρηση και το εθνικό κράτος, δρουν και υπερεθνικοί οργανισμοί (ΕΟΚ, ΟΗΕ, Ουνέσκο κλπ.) με πολλούς στόχους Κ.Ε.

Όσον αφορά ιδίως στην ιδιωτική επιχείρηση, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1950 η προβληματική πλέον διευρύνεται. Επισημαίνονται οι κοινωνικές υποχρεώσεις μιας σύγχρονης επιχείρησης, ενώ στη δεκαετία του 1960 αναπτύσσεται η φιλοσοφία ότι η επιχείρηση υπάρχει για να υπηρετεί την κοινωνία και πρέπει να είναι υπεύθυνη για τις πράξεις της. Το ευρύτερο κοινό αρχίζει να δείχνει διαρκώς μεγαλύτερο ενδιαφέρον όχι μόνο για τη στενή «κοινωνική» μεταχείριση των εργατών, αλλά και για τη δραστηριότητα των επιχειρήσεων ως προς το περιβάλλον. Έτσι, τα περιβαλλοντολογικά ζητήματα εμφανίζονται, καθώς η κοινωνία ανησυχεί για την εντατική εκμετάλλευση των φυσικών πόρων και των πηγών ενέργειας.

Η εκπλήρωση της Κ.Ε. τόσο της πολιτείας όσο και των επιχειρήσεων βασίζεται στην ύπαρξη κατάλληλης Κοινωνικής Πολιτικής (Κ.Π.). Στον πίνακα 1 παρουσιάζονται οι τομείς Κ.Π. της πολιτείας και των επιχειρήσεων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1
Γενικό σχήμα Κοινωνικής Πολιτικής

Σύμφωνα με τον πίνακα αυτόν η Δημόσια Κοινωνική Πολιτική του Δημοσίου Τομέα περιλαμβάνει ρυθμίσεις κοινωνικού περιεχομένου στις οποίες

προβαίνει το κράτος υπέρ των εργαζομένων στον ευρύτερο δημόσιο τομέα. Στην περίπτωση αυτή έχουμε τη Δημόσια Κοινωνική Πολιτική “Δημόσιου Τομέα” (περίπτωση α) του πίνακα. Στις ίδιες ή παρόμοιες ρυθμίσεις προβαίνει το κράτος και υπέρ των εργαζομένων στον “Ιδιωτικό Τομέα”, γι’ αυτό πολλές φορές γίνεται λόγος για εργατική πολιτική χωρίς άλλους προσδιορισμούς: είναι η περίπτωση (β) στον πίνακα. Οι παραπάνω δύο μορφές (α και β) αναφέρονται στα “κοινωνικά δικαιώματα” των εργαζομένων τα οποία κατακτήθηκαν με αγώνες στα τελευταία διακόσια χρόνια, δηλαδή από τη βιομηχανική επανάσταση και μετά. Η Δημόσια Κοινωνική Πολιτική “Λοιπού Κοινωνικού Συνόλου” (περίπτωση γ) αναφέρεται συνήθως σε ρυθμίσεις γενικού κοινωνικού περιεχομένου, όπως είναι τα μέτρα υπέρ των προσφύγων, καθώς και υπέρ των ατόμων με διανοητική καθυστέρηση, φυσική αναπηρία κ.ά. Η τέταρτη μορφή, η οποία αναφέρεται στην «Ευρύτερη Κ.Π.» (περίπτωση δ), αφορά τους στόχους και τις ευθύνες ενός σύγχρονου κράτους σχετικά με την οικονομική ανάπτυξη, τη σταθερότητα τιμών, την παιδεία, την καταπολέμηση της ανεργίας, τη δημόσια υγεία, την προστασία του περιβάλλοντος κ.ά.

Η Ιδιωτική Κοινωνική Πολιτική διακρίνεται σε: α) Επιχειρηματική Κ.Π. και β) Εξω-επιχειρηματική Κ.Π. Από αυτές, η πρώτη υποδιαιρείται σε Εργοστασιακή, Εξω-εργοστασιακή και Αφανή. Η “Εργοστασιακή Κ.Π.” (περίπτωση ε στον πίνακα) είναι το σύνολο των ρυθμίσεων που γίνονται από μια ιδιωτική επιχείρηση υπέρ των εργαζομένων της. Αυτή σπάνια είναι νομοθετημένη και αναγκαστική για τον ιδιώτη επιχειρηματία. Οι επιχειρηματίες πολλές φορές παίρνουν κοινωνικά μέτρα υπέρ των εργαζομένων τους για λόγους κοινωνικούς, ψυχολογικούς, οικονομικούς κ.ά. Τα μέτρα αυτά αφορούν παροχές όπως: επιμόρφωση προσωπικού, εκδρομές, εργατικές κατοικίες, πρόσθετη υγειονομική ασφάλιση, παιδικοί σταθμοί κ.ά. Η “Εξω-εργοστασιακή Κ.Π.” (περίπτωση στ) αποτελεί ένα σύνολο ρυθμίσεων που λαμβάνει μια ιδιωτική επιχείρηση για τον “έξω κόσμο”. Τέτοιες παροχές είναι π.χ. δωρεές σε Δήμους ή Κοινότητες, διάφορα κοινωφελή έργα κ.ά. Η “Αφανής Κ.Π.” (περίπτωση ζ) συνίσταται στα μέτρα που λαμβάνονται ή στις ενέργειες που γίνονται από μια ιδιωτική επιχείρηση προς όφελος του κοινωνικού συνόλου. Αυτά είναι π.χ. μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος, η προτίμηση προς ειδικές ομάδες εργαζομένων (π.χ. προσλήψεις προσφύγων, αναξιοπαθούσων κλπ.), η βοήθεια σε παραμεθόριες περιοχές ή ενέργειες σχετιζόμενες με εθνικά θέματα, ανταπόκριση σε εθνικούς στόχους κ.ο.κ. Η “Εξω-επιχειρηματική Κ.Π.” (περίπτωση η) αποτελείται από ένα σύνολο ρυθμίσεων κοινωνικού περιεχομένου, στις οποίες προβαίνουν όχι μόνο οι επιχειρήσεις, αλλά και άλλα πρόσωπα, όπως ιδιωτικοί οργανισμοί, σωματεία, σύλλογοι, ιδρύματα και άλλοι ή ακόμη και μεμονωμένοι ιδιώτες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2.1. Έννοια της Λογιστικής Κοινωνικής Ευθύνης των Επιχειρήσεων

Κατά τη δεκαετία του 1960 εμφανίστηκε στη διεθνή βιβλιογραφία σημαντικός αριθμός άρθρων που αφορούσαν τα θέματα της Κοινωνικής Ευθύνης των Επιχειρήσεων.

Στις δημοσιεύσεις αυτές δεν χρησιμοποιείτο η ίδια πάντα ορολογία ή ό-που αυτή ήταν η ίδια, χρησιμοποιείτο με διαφορετικό περιεχόμενο.

Ο όρος όμως που χρησιμοποιείτο συνήθως ήταν αυτός με τίτλο “Λογιστική Κοινωνικής Ευθύνης των Επιχειρήσεων” (Λ.Κ.Ε.Ε.) ή γνωστός περισσότερο ως “Κοινωνική Λογιστική”.

Θα πρέπει όμως να αναφερθεί ότι ο όρος Κοινωνική Λογιστική χρησιμοποιήθηκε επί πολλά χρόνια με την έννοια ενός συστήματος λογιστικής που αφορούσε τον Εθνικό Οικονομικό Πλούτο. Για την αποφυγή σύγχυσης, πολλοί συγγραφείς όταν αναφέρονται στη Λογιστική Κοινωνικής Ευθύνης των Επιχειρήσεων προτιμούν να χρησιμοποιούν άλλους όρους, όπως “Λογιστική Κοινωνικής Ευθύνης”, “Κοινωνικοοικονομική Λογιστική”, “Κοινωνική Περιβαλλοντολογική Λογιστική”, “Λογιστική της Συνολικής Εκπλήρωσης των Υποχρεώσεων”, “Κοινωνικός Έλεγχος”, “Λογιστική για Κοινωνικούς Στόχους”.

Για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας, ορίζουμε τη Λογιστική Κοινωνικής Ευθύνης των Επιχειρήσεων ως τον κλάδο της Λογιστικής που ασχολείται με την παροχή πληροφοριών, οι οποίες αναφέρονται στις δραστηριότητες των επιχειρήσεων που προκαλούν κοινωνικές επιπτώσεις.

Η κοινωνική ευθύνη των επιχειρήσεων αναφέρεται σε παράγοντες τόσο εσωτερικούς (συνθήκες εργασίας, μισθολογική πολιτική κ.ά.) όσο και σε εξωτερικούς (επίδραση της επιχείρησης στο περιβάλλον, στον ανθρώπινο παράγοντα κ.ά.).

Σημειώνεται ότι η Λ.Κ.Ε.Ε. μπορεί να εφαρμοσθεί τόσο στο δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα, διότι οι δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα και στους δύο αυτούς τομείς έχουν κοινωνικές επιπτώσεις.

Στην Ελλάδα, τον εθνικό οικονομικό πλούτο εξετάζουν κλάδοι, όπως η “Λογιστική Εθνικού Εισοδήματος” ή η “Μακρο-λογιστική” ή οι “Εθνικοί Λογαριασμοί” ή η “Κοινωνική Λογιστική” αναφορικά όμως με την Κοινωνική Ευθύνη των Επιχειρήσεων οι όροι που συνήθως χρησιμοποιούνται είναι “Κοινωνικοοικονομική Λογιστική” και “Κοινωνική Λογιστική”. Στην εργασία μας αυτή θα χρησιμοποιήσουμε τον όρο “Λογιστική Κοινωνικής Ευθύνης των Επιχειρήσεων” για να αναφερθούμε στον κλάδο που ασχολείται με τις δραστηριότητες που έχουν κοινωνικές επιπτώσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3.1. Έννοια και περιεχόμενο της Λ.Κ.Ε.Ε.

Για την καλύτερη κατανόηση της έννοιας, του περιεχομένου και του σκοπού της Λ.Κ.Ε.Ε. θα γίνει στις επόμενες σελίδες συγκριτική παρουσίαση αυτής με τη Χρηματοοικονομική Λογιστική (Χ.Λ.).

Ως γνωστόν, η Χρηματοοικονομική Λογιστική είναι ο κλάδος της Λογιστικής, ο οποίος ασχολείται με την παροχή χρηματοοικονομικών, κατά κανόνα, πληροφοριών, οι οποίες αναφέρονται στις οικονομικές μονάδες, με σκοπό να υποβοηθήσει κυρίως τους ενδιαφερομένους εκείνους που ευρίσκονται εκτός των οικονομικών μονάδων να λάβουν ορθές οικονομικές αποφάσεις⁵.

Η Λ.Κ.Ε.Ε. μπορεί να ορισθεί ως ο κλάδος της Λογιστικής που ασχολείται με την παροχή πληροφοριών, οι οποίες αναφέρονται στις δραστηριότητες των επιχειρήσεων που προκαλούν κοινωνικές επιπτώσεις με σκοπό να υποβοηθήσει τους ενδιαφερόμενους για τις οικονομικές μονάδες να λάβουν ορθές αποφάσεις.

Στο σημείο αυτό η διαφορά της Λ.Κ.Ε.Ε. με τη Χ.Λ. συνίσταται στο είδος των πληροφοριών που παρέχονται. Πιο συγκεκριμένα, η Χ.Λ. παρέχει, κυρίως, χρηματοοικονομικής φύσης πληροφορίες, ενώ η Λ.Κ.Ε.Ε. παρέχει, εκτός από πληροφορίες χρηματοοικονομικής φύσης, και πληροφορίες που εκφράζονται σε άλλες ποσοτικές μονάδες καθώς και πληροφορίες ποιοτικής φύσης.

Οι πληροφορίες της Λ.Κ.Ε.Ε. παρέχονται σε όλους εκείνους που ενδιαφέρονται για τις οικονομικές μονάδες και οι οποίοι, όπως και στην παραδοσιακή Λογιστική, μπορούν να καταταχθούν σε δύο ομάδες. Στην πρώτη ομάδα ανήκουν όλοι εκείνοι που ευρίσκονται εντός των οικονομικών μονάδων και τις διοικούν, δηλαδή αποτελούν τη διοίκηση των μονάδων αυτών. Οι χρήστες αυτοί ονομάζονται και εσωτερικοί χρήστες των πληροφοριών. Επισημαίνεται ότι ως διοίκηση των οικονομικών μονάδων δεν θεωρούνται μόνο τα λίγα πρόσωπα που αποτελούν την ανώτατη ηγεσία, αλλά και όλα τα στελέχη, που λόγω της θέσης τους χρησιμοποιούν πληροφορίες για τη λήψη αποφάσεων. Στη δεύτερη ομάδα περιλαμβάνονται όλοι εκείνοι που ευρίσκονται εκτός των οικονομικών μονάδων. Οι χρήστες αυτής της ομάδας, που καλούνται και εξωτερικοί χρήστες των λογιστικών πληροφοριών, κατατάσσονται σε διάφορες υποομάδες, οι οποίες είναι οι εξής :

1. Σημερινοί και μελλοντικοί φορείς, δηλαδή εταίροι και μέτοχοι που δεν συμμετέχουν άμεσα στη διοίκηση των οικονομικών μονάδων.
2. Προμηθευτές.
3. Τράπεζες και άλλοι πιστωτές.
4. Ομολογιούχοι σημερινοί και μελλοντικοί.

⁵ Βλέπε Χρήστου Βασ. Ναούμ, *Εισαγωγή στη Χρηματοοικονομική Λογιστική*, Β' Έκδοση (Αθήνα 1994), σελ. 21.

5. Εργατικές και επαγγελματικές οργανώσεις.
6. Κρατικές υπηρεσίες και δημόσιοι οργανισμοί.
7. Χρηματοοικονομικοί αναλυτές (financial analysts).
8. Πελάτες.
9. Άλλοι ενδιαφερόμενοι.

Η γνωστοποίηση ή αλλιώς η αποκάλυψη των λογιστικών πληροφοριών προς τους ενδιαφερόμενους γίνεται με γραπτές, κατά κανόνα, εκθέσεις, οι οποίες καλούνται λογιστικές εκθέσεις (accounting reports). Οι εκθέσεις αυτές εντάσσονται, ως γνωστόν, σε δύο κατηγορίες.

Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τις λογιστικές εκθέσεις οι οποίες καταρτίζονται αποκλειστικά για τη διοίκηση των οικονομικών μονάδων και οι περισσότερες πληροφορίες που περιέχονται στις εκθέσεις αυτές θεωρούνται εμπιστευτικές.

Στη δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνονται εκείνες οι λογιστικές εκθέσεις, οι οποίες αποβλέπουν στο να πληροφορήσουν κυρίως εκείνους που ευρίσκονται εκτός των οικονομικών μονάδων.

Οι εκθέσεις αυτές, οι οποίες προβλέπονται από τη νομοθεσία ή τη λογιστική πρακτική των διαφόρων χωρών, καλούνται ειδικότερα λογιστικές ή χρηματοοικονομικές καταστάσεις (financial statements)⁶.

Η ελληνική νομοθεσία προβλέπει, ως γνωστό, τις εξής λογιστικές καταστάσεις, τις οποίες όμως ονομάζει οικονομικές καταστάσεις:

1. Τον ισολογισμό.
2. Τον λογαριασμό "αποτελέσματα χρήσεως".
3. Τον πίνακα διάθεσης αποτελεσμάτων.
4. Το προσάρτημα.

Οι πληροφορίες της Λ.Κ.Ε.Ε. γνωστοποιούνται – αποκαλύπτονται – με γραπτές επίσης εκθέσεις, οι οποίες δύνανται να ενταχθούν σε δύο κατηγορίες, ανάλογα με τους ενδιαφερόμενους στους οποίους απευθύνονται.

Στην πρώτη κατηγορία εντάσσονται εκείνες που καταρτίζονται για να πληροφορήσουν τη διοίκηση των οικονομικών μονάδων, δηλαδή τους εσωτερικούς χρήστες. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τις εκθέσεις εκείνες οι οποίες καταρτίζονται για να καλύψουν τις πληροφοριακές ανάγκες εκείνων που ευρίσκονται εκτός των οικονομικών μονάδων, δηλαδή τους εξωτερικούς χρήστες, στους οποίους και επικεντρώνεται κυρίως το ενδιαφέρον της μελέτης αυτής. Οι εκθέσεις αυτές θα μπορούσαν να ονομασθούν λογιστικές - κοινωνικές ή λογιστικοκοινωνικές εκθέσεις.

Αναφορικά με την επιστημονική κατάταξη της Λ.Κ.Ε.Ε. μπορούν να διατυπωθούν τρεις απόψεις. Σύμφωνα με την πρώτη άποψη, η Λ.Κ.Ε.Ε. μπορεί να θεωρηθεί κλάδος της Λογιστικής, ο οποίος καλύπτει πληροφοριακές ανάγκες τόσο των εντός όσο και των εκτός των οικονομικών μονάδων ευρισκομένων. Δηλαδή καλύπτει τις ανάγκες των εσωτερικών και εξωτερικών χρηστών. Έτσι,

⁶ Βλέπε Ναούμ, *όπ. παρ.*, σελ. 20-23.

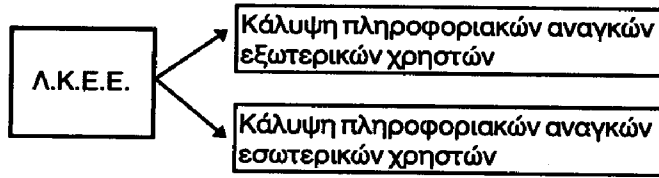
σύμφωνα με την άποψη αυτή, η Λ.Κ.Ε.Ε. θεωρείται αυτοτελής κλάδος, όπως η Χρηματοοικονομική Λογιστική και η Διοικητική Λογιστική.

Κατά τη δεύτερη άποψη, η Λ.Κ.Ε.Ε. θεωρείται κλάδος της Λογιστικής, ο οποίος ασχολείται με παροχή πληροφοριών προς τους εκτός των επιχειρήσεων ευρισκόμενους, όπως και η Χρηματοοικονομική Λογιστική. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, οι πληροφοριακές ανάγκες της διοίκησης των οικονομικών μονάδων καλύπτονται από το διευρυμένο κλάδο της Διοικητικής Λογιστικής. Δηλαδή ο κλάδος αυτός παρέχει όλα τα στοιχεία κοινωνικής φύσης που χρειάζεται η διοίκηση.

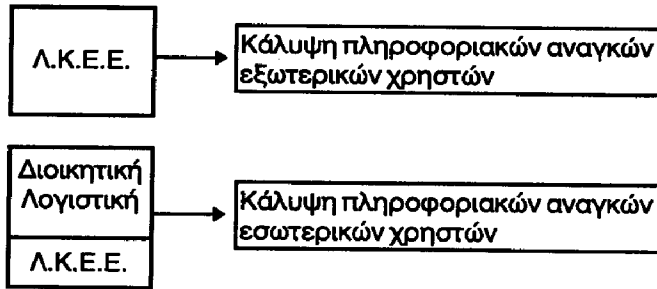
Η τρίτη άποψη θεωρεί ότι η Λ.Κ.Ε.Ε. αποτελεί μέρος της Χρηματοοικονομικής Λογιστικής και μέρος της Διοικητικής Λογιστικής. Με άλλα λόγια, η κάλυψη των πληροφοριακών αναγκών των εκτός των οικονομικών μονάδων ευρισκομένων γίνεται από το διευρυμένο κλάδο της Χρηματοοικονομικής Λογιστικής, ενώ εκείνων των εντός των μονάδων ευρισκομένων από το διευρυμένο κλάδο της Διοικητικής Λογιστικής. Παραστατικά οι τρεις αυτές απόψεις μπορούν να εμφανισθούν όπως στον πίνακα 2.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

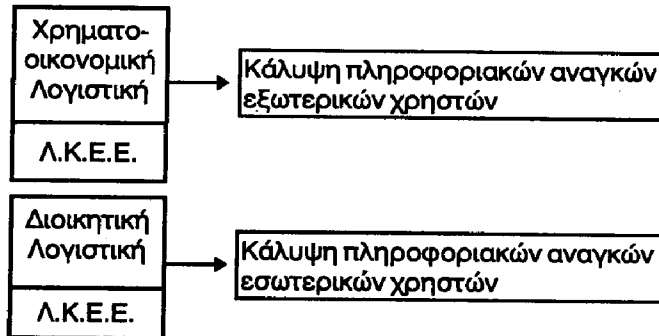
Πρώτη άποψη

Δεύτερη άποψη

Τρίτη άποψη

Από τις παραπάνω τρεις απόψεις υιοθετούμε τη δεύτερη άποψη, σύμφωνα με την οποία η κάλυψη των πληροφοριακών αναγκών των εξωτερικών χρηστών γίνεται από τη Α.Κ.Ε.Ε., ενώ ο διευρυμένος κλάδος της Διοικητικής Λογιστικής καλύπτει τις ανάγκες των εσωτερικών χρηστών.

3.2. Περιοχές κάλυψης της Λ.Κ.Ε.Ε.

Η κοινωνική δράση των οικονομικών μονάδων μπορεί να καλύπτει ένα ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων. Έτσι η Λ.Κ.Ε.Ε. για να αντιμετωπίσει τα διάφορα επιμέρους προβλήματα, όπως το πρόβλημα της μέτρησης, της παρουσίασης κλπ., που ανακύπτουν, κατατάσσει τις δραστηριότητες αυτές σε κατηγορίες, τις οποίες αποκαλούμε περιοχές - πεδία κάλυψης.

Τα πιο συνήθη πεδία είναι τα εξής τέσσερα:

- A. Γενική κοινωνική δράση.
- B. Εργασιακές σχέσεις.
- Γ. Γενική περιβαλλοντολογική δράση.
- Δ. Ειδική περιβαλλοντολογική δράση.

Η γενική κοινωνική δράση περιλαμβάνει όλες εκείνες τις κοινωνικά προσανατολιζόμενες δραστηριότητες, οι οποίες αναφέρονται πρωταρχικά στην ωφέλεια του γενικού κοινού. Η έννοια "κοινωνία" εδώ δεν σημαίνει μόνο τον ειδικό γεωγραφικό χώρο, στον οποίο η επιχείρηση έχει εργοστάσια και γραφεία, αλλά έχει ευρύτερη έννοια.

Οι εργασιακές σχέσεις είναι μια εσωτερική περιοχή και καλύπτει τις κοινωνικές προτάσεις που αποβλέπουν στην ευημερία των εργαζομένων.

Οι γενικές περιβαλλοντολογικές δραστηριότητες περιλαμβάνουν εκείνες τις δραστηριότητες, οι οποίες πραγματοποιούνται για να περιορίσουν ή να αποτρέψουν την καταστροφή του περιβάλλοντος.

Το πεδίο των ειδικών περιβαλλοντολογικών δραστηριοτήτων σχετίζεται με τους καταναλωτές και πηγάζει από τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες που προσφέρονται.

Στις αμέσως επόμενες σελίδες δίνονται οι πιο σημαντικές δραστηριότητες που εντάσσονται σε καθένα από τα παραπάνω πεδία:

A. Γενική κοινωνική δράση

1. Οικονομική βοήθεια και φιλανθρωπία: Άμεση οικονομική βοήθεια σε εκπαιδευτικούς οργανισμούς για χορήγηση υποτροφιών, σε φιλανθρωπικούς οργανισμούς για προγράμματα που αφορούν την υγεία, αλλά και για δραστηριότητες διασκέδασης. Βοήθεια σε άτομα με ειδικές ανάγκες, βοήθεια σε μητέρες με τη δημιουργία πάρκων, σταθμών κλπ.
2. Στεγαστικό πρόγραμμα: Κατασκευή κατοικιών καθώς και χρηματοδότηση για την ανακαίνιση ή ακόμη και την επέκταση κατοικιών. Δημιουργία εργοστασίων σε οικονομικά υποβαθμισμένες περιοχές.
3. Προγράμματα διατροφής: Παροχή γευμάτων στους εργαζόμενους.
4. Δωρεές προϊόντων και υπηρεσιών, οργάνωση πνευματικών και καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, καθώς και σεμιναρίων υγείας και εκπαίδευσης.
5. Εθελοντικές δραστηριότητες: Προτροπή εργαζομένων ώστε να δραστηριοποιηθούν ως εθελοντές σε κοινωνικές δραστηριότητες π.χ. αιμοδοσία, δε-ντροφύτευση κ.ά.

Β. Εργασιακές σχέσεις

1. Συνθήκες εργασίας: Πρόσθετη ασφάλεια, υγεία και ευχάριστο εργασιακό περιβάλλον.
2. Εκπαιδευτικά προγράμματα: Άμεση οικονομική βοήθεια για εκπαίδευση, επιμόρφωση στην εργασία.
3. Πρακτική απασχόληση: Ίσες εργασιακές ευκαιρίες, δημιουργία ευκαιριών καλοκαιρινής εργασίας για σπουδαστές, πρόσθετη εργασιακή εμπειρία για όλους τους εργαζόμενους.
4. Συνεχής απασχόληση: Προγραμματισμός παραγωγής, έτσι ώστε να μειωθούν οι απολύσεις.
5. Πρόσθετες αμοιβές: Αύξηση αποδοχών πέρα από τις συλλογικές συμβάσεις, συμμετοχή στα κέρδη.
6. Επικοινωνίες: Επικοινωνία με την οικογένεια και τους φίλους των εργαζομένων για τις δραστηριότητες της εταιρίας. Επικοινωνία σε όλα τα επίπεδα των εργαζομένων για πληροφορίες που έχουν σχέση με τις ασχολίες των εταιρικών δραστηριοτήτων.
7. Προαγωγές: Ευκαιρίες για δίκαιες προαγωγές.

Γ. Γενική περιβαλλοντολογική δράση

1. Δραστηριότητες που οδηγούν στη μείωση ή τον έλεγχο της επιδείνωσης του περιβάλλοντος, όπως του αέρα, του νερού, του θορύβου, των στερεών αποβλήτων κλπ.
2. Αισθητική: Εξωραϊσμός και αποκατάσταση των φυσικών περιοχών.
3. Έρευνα: Συμμετοχή στα προγράμματα και στην έρευνα για την καταπολέμηση της μόλυνσης.

Δ. Ειδική περιβαλλοντολογική δράση

1. Πληρότητα και σαφήνεια αναφορικά με την ονομασία του προϊόντος, οδηγίες για σωστή χρήση, κίνδυνοι που προέρχονται από τη χρήση του προϊόντος, διάρκεια ζωής, ποσότητα και ποιότητα του προϊόντος.
2. Παρεχόμενες εγγυήσεις.
3. Ανταπόκριση στα παράπονα των καταναλωτών.
4. Εκπαίδευση και ενημέρωση των καταναλωτών με διάφορους τρόπους και μεθόδους.
5. Εποικοδομητική έρευνα η οποία αποσκοπεί στον περιορισμό περιβαλλοντικών προβλημάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4.1. Γενική σύνοψη

Από την ιστορική ανάλυση του φαινομένου της Κ.Ε. που κάναμε ως τώρα φαίνεται καθαρά ότι αυτή αποτέλεσε αντικείμενο της κοινωνικής και πολιτικής επιστήμης, της θεολογίας, της φιλοσοφίας, της οικονομίας και της επιστήμης της επιχείρησης.

Μια δεύτερη παρατήρηση είναι ότι η Κ.Ε. τόσο ως ιδέα, όσο και ως πρακτική εφαρμογή δεν είναι νέα. Υπάρχει ακόμη όπως είδαμε και στις πιο πρωτόγονες κοινωνίες, μολονότι όχι με τη μορφή που έχει σήμερα. Εκείνο επομένως που έχει αλλάξει διά μέσου των αιώνων είναι ο ρυθμός της εφαρμογής της και πιο απλά θα λέγαμε οι επιμέρους μορφές, τρόποι, αντικείμενα και θέματα της πρακτικής εφαρμογής της καθώς και οι ποιοτικές της διαστάσεις. Με άλλα λόγια, η Κ.Ε. υπάρχει πάντα ως ιδέα, παρουσιάζει όμως μια σχηματική και ποσοτική ρευστότητα διά μέσου των αιώνων.

Είδαμε επίσης ότι οι δύο βασικές της μορφές είναι η υπό ειδική μορφή Κ.Ε. και η υπό γενική μορφή Κ.Ε. Η πρώτη που χρονολογικά έπεται της δεύτερης είναι μάλλον δημιούργημα των τελευταίων αιώνων, μολονότι δεν λείπει και από τις προηγούμενες εποχές. Τη μεγαλύτερή της εφαρμογή την έχει στο χώρο των επιχειρήσεων.

Η δεύτερη —η υπό γενική μορφή Κ.Ε.— είναι χρονικά η αρχαιότερη και ενσαρκώνεται κυρίως από το κράτος ή από άλλα παρόμοια σύνολα. Η εμβέλειά της είναι πλατιά, τόσο όμως της πρώτης, όσο και της δεύτερης η σημασία είναι εξίσου σπουδαία.

Στη γενική της μορφή η Κ.Ε. και ιδίως του κράτους εκφράζεται στις σημερινές μοντέρνες κοινωνίες με τη μορφή του “κοινωνικού κράτους” ή “κράτους προνοίας”.

Στην ειδική της έννοια τέλος η Κ.Ε. δεν εμφανίζεται μόνο στην “Ιδιωτική Κοινωνική Πολιτική”, αλλά αποτελεί αντικείμενο “λογιστικής” επεξεργασίας και από τη λεγόμενη “Λογιστική της Κοινωνικής Ευθύνης των Επιχειρήσεων” που αρχίζει τώρα να αναπτύσσεται σημαντικά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αντωνακόπουλος Α., *Εισαγωγή στην Ιστορία των Πολιτικών Ιδεών των Νεωτέρων Χρόνων*, Α. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1980.
- Αρβανιτάκης Α., *Το πρόβλημα της ηθικής συνείδησης στην Αρχαία Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη 1983.
- Burke C.R., "The Disclose of Social Accounting Information", *Cost & Mgmt* (Canada), May/June 1980, pp. 21-24.
- Churchill C.N., "Toward a Theory for Social Accounting", *Sloan Management Review*, Spring, 1974, pp. 1-17.
- Cipolla M. C., *Η Ευρώπη πριν από τη Βιομηχανική Επανάσταση*, Θεμέλιο, Αθήνα 1988.
- Clough B. S. και Rapp T. R., *Ευρωπαϊκή Οικονομική Ιστορία, Α', Β'*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1979.
- Φίλιας Β., *Μαξ Βέμππερ: Συστηματική Κοινωνιολογία και Μεθοδολογία*, Νέα Σύνορα, 1976.
- Filios P.V., "Corporate Social Responsibility and Public Accountability", *Journal of Business Ethics* 3 (1984), pp. 305-314.
- Λάζος Β., *Η Συμμετοχή των Εργαζομένων στις Επιχειρήσεις*, Εκδ. Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1992.
- Νίκου Γ., *Κοινωνική Πολιτειολογία - Ο Κοινωνικός Άνθρωπος και η Κοινωνική Ιστορία της Ελλάδας και του Δυτικού Κόσμου*, Αθήνα 1977.
- Ξηροτύρη-Κουφίδου Σ., *Διοίκηση Ανθρωπίνων Πόρων*, Εκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1991.
- Ξουρής Δ., *Επιχείρηση και Περιβάλλον*, Εκδ. Gutenberg, Αθήνα.
- Πιπερόπουλος Γ., *Θέματα Βιομηχανικής Ψυχολογίας*, Εκδ. Πανεπιστημίου Μακεδονίας, 1990.
- Rist C. και Gide C., *Ιστορία των Οικονομικών Θεωριών*, Εκδ. Γκόνη, 1962.
- Roll E., *Ιστορία της Οικονομικής Σκέψης*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1954.
- Schwartzenberg G. R., *Πολιτική Κοινωνιολογία*, Παρατηρητής, 1984.
- Τσαούσης Δ., *Η Κοινωνία του Ανθρώπου*, Gutenberg, Αθήνα 1984.
- Tuma H. E., *Ευρωπαϊκή Οικονομική Ιστορία, I, II*, μετάφραση Μ.Π. Χατζητροκοπίου, Gutenberg, Αθήνα 1978.
- Van den Bergh R., "Time to Speed Corporate Social Accounting", *Accountancy* (UK), April 1976, pp. 50-52.